

**KNJIŽEVNOPOVIJESNE STUDIJE
O STARIJIM I NOVIJIM SLAVONSKIM PISCIMA**

(Stanislav Marijanović: *Povratak zavičajnicima*, Mala teorijska biblioteka 12, Osijek 1983, 146. str.)

Dunja Fališevac

Knjiga Stanislava Marijanovića sadrži četiri književno-povijesne studije o »starim« i »mladim« slavonskim piscima, a ono što povezuje sve te studije jest Osijek, odnosno Slavonija kao ona čvrsta točka koja spaja biografije svih proučavanih autora i uz koju je vezan rad svih analiziranih pisaca i književno-kulturnih djelatnika. Kriterij zavičajnosti tako je načelo koje sva Marijanovićeva istraživanja okuplja pod jedinstveni nazivnik i određuje naslov knjizi — sve su to studije o Marijanovićevim zavičajnicima.

U prvoj studiji — *Tri ekspozicije ili još ponešto o Blažu Tadijanoviću* — Marijanović, na temelju proučavanja samostanskih i provincijskih arhivalija, tabula, redovničkih obitelji, historija samostana, kronika, protokola, epistola i raznih drugih spisa, iznosi niz novih podataka o životu i radu Blaža Tadijanovića (1728—1797), pisca djela *Svašta po malo, iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* (Magdeburg 1761). Ta prva svjetovna knjiga u slavonskoj književnosti svojevrsna je kratka hrvatska i njemačka gramatika, s hrvatsko-njemačkim razgovorima kao i uzorcima pisama, a i prvi praktični priručnik za učenje hrvatskoga i njemačkoga jezika. To djelo, u kojem se ističe načelo »Piši kao što govoniš!«, prva je gramatika u nizu djela te vrsti među slavonskim piscima i prosvjetiteljima (Reljković, Lanosović i drugi) i ujedno prvi objavljeni leksikografski rad u Slavoniji. Tako tim svojim djelom, napisanim za sedmogodišnjeg rata u pruskom zarobljeništvu, Tadijanović u hrvatskoj književnosti i kulturi zadobiva mjesto Reljkovićeva prethodnika.

U drugoj studiji — *Matija Petar Katančić u Osijeku* — S. Marijanović iznosi niz dosad nepoznatih podataka o životu i radu M. P. Katančića, koji omogućuju drugačiji pristup Katančićevoj ličnosti i njegovu djelu i otkrivaju nove dimenzije tog značajnog književnog i kulturnog radnika i znanstvenika. Na temelju arhivske građe Marijanović rekonstruira Katančićeva politička uvjerenja, a u najznačajnijem dijelu studije iznosi podatke o dosad nepoznatim Katančićevim »dissertacijama«. Naime, S. Marijanović, vrstan arhivski radnik, pronašao je u knjižnici Franjevačkog samostana u Slavonskoj Požegi Katančićev autograf s tri znanstvene rasprave, koje su nastale za vrijeme autorova boravka u Osijeku i koje dosadašnje bibliografije ne spominju, a najvjerojatnije su njegovu znanstveni prvenci. U prvoj od tih rasprava — koja nosi naslov *Dissertatio de lingua Pannoniorum veterum* i koja je napisana 1780. — Katančić iznosi tezu da je drevni jezik Panonaca u biti slavenski jezik, odnosno da su Šokci, Srijemci, Bunjevci, Srbljani, Bošnjaci, Hrvati i Dalmatinci starosjedioci u svojoj današnjoj postojbini i potomci Panonaca, teza koju će i kasnije često ponavljati i kojom će se toliko oduševljavati Ilirci. Druga rasprava — *Dissertatio de origine nominis Pannonii* — sadrži kraće filološko razmatranje o etimonu imena Panonija i Panonac: te riječi Katančić izvodi iz korijena *Pan*, povezujući naše geografsko područje s grčkom mitologijom. Rasprava završava tipičnim Katančićevim pučkim etimologiziranjem: ime *Pan* kao korijen imenice Panonija još i danas živi u narodnoj tradiciji i govoru u riječima: *gospon*, *gospodin*. Treća je rasprava — *Rasprava pisana o mursanskom miljokazu* — u stvari prva verzija poznate Katančićeve rasprave *Dissertatio de columna milliaria ad Eszekum reperta* (Osijek 1782), te je zanimljiva za proučavanje Katančićeva razvoja kao arheologa epigrafičara. Osim toga, S. Marijanović pronašao je dvije dosad neobjavljene pjesme M. P. Katančića: prigodnicu *Tri Jose* i *Poskočnicu Pana i Talijske*, i tu ih objavio. Autor konstatira da te pjesme označuju početke Katančićeva pjesnikovanja, te zaključuje da je klasicističko poetičko opredjeljenje oznaka i Katančićevih pjesničkih prvenaca. Na kraju Marijanović zaključuje da na temelju novootkrivenih Katančićevih rasprava početke njegova filološkog i arheološkog rada treba pomaknuti potkraj 1770-ih i u početke 1780-ih godina, i to upravo u tzv. »osječko razdoblje«. Katančićevi pjesnički prvenci pokazuju pak da je prigodničarstvo, klasicizam i uza nj vezana mitološka tematika kao i metrički eksperiment osobina njegove poezije od samih početaka.

U trećoj studiji — *Mile Mizler, Živko Bertić i Julije Benešić — trojica »mladih« u osječkom »Javoru«* — S. Marijanović

bavi se osječkim časopisom »Javor«, glasilom osječkih »mladih« i osječkim predstavnicima hrvatske moderne — Milom Mizlerom, Živkom Bertićem i Julijem Benešićem, koji su svi djelovali u »Javoru«. Pa dok je prvoj dvojici osrednjih pripovjedača rad u tom časopisu bio ujedno i krajnji domet književnog rada, za Julija Benešića je rad u »Javoru« značajan kao naznaka njegova budućeg plodnog književnog i kulturnog djelovanja. U »Javoru« naime Benešić objavljuje svoje prve pjesme i prve prijevode, u »Javoru« iznosi svoja prva — modernistička — shvaćanja o književnosti i njezinoj funkciji, a i o umjetnosti uopće, tu govori o svojoj koncepciji prijevoda, otkriva svoje evropske uzore, već tu ne krije svoju izuzetnu naklonost za poljsku književnost i umjetnost uopće; već se tu odlučuje za slobodni stih. Na taj način pokazuje se značajna uloga Osijeka u književnom životu hrvatske moderne.

U četvrtoj studiji — *Guido Jeny — njim samim* — autor govori o danas već zaboravljenom književnom i likovnom kritičaru, slikaru i socijaldemokratskom djelatniku Guidu Jenju, čiji su život i rad također vezani uz Osijek. Taj priistaša modernih i naprednih tendencija u ondašnjoj Khuenovoj Hrvatskoj, razapet između socijaldemokratskog i političkog — i to čak pomalo anarhistički usmjerenog — rada i djelovanja s jedne i rafiniranog bavljenja literaturom i umjetnošću uopće s druge strane, izrazito slobodoumno i kozmopolitski orijentiran, na svaki je način dostojan pomagač temeljnoj zamisli Marijanovićeve knjige: osvijetliti mjesto, ulogu i značenje Osijeka i Slavonije u različitim razdobljima kulturnog života Hrvatske i pokazati i dokazati da je u pojedinim svijetlim trenucima taj grad svojim književnim i kulturnim ostvarenjima dosegao do vrlo značajnih, a u Katančićevu slučaju i do vrhunskih vrijednosti.